

Nieindoeuropejskie słownictwo w germańskim

Uwaga: termin **język germański** oznacza nieznaną z zapisów język, będący przodkiem wszystkich współczesnych języków germańskich (niemieckiego, holenderskiego, angielskiego, szwedzkiego itd.) tak samo jak łacina jest przodkiem wszystkich języków romańskich (rumuńskiego, sardyńskiego, włoskiego, francuskiego, prowansalskiego, katalońskiego, hiszpańskiego i portugalskiego). Istnienie tego języka uchodzi w nauce za pewne (natomiast pogląd, że język taki nie istniał, uważa się za zupełnie nieprawdopodobny). Termin *język germański* odpowiada angielskiemu Germanic. W tym samym lub podobnym znaczeniu używa się określeń *język pragermański*, *prajęzyk germański* lub *język ogólnogermański* (Common Germanic). Więcej na ten temat w artykule o [pochodzeniu Germanów](#).

Wiele przytaczanych niżej informacji zaczerpnięto z już niedostępnej (ale na szczęście [zarchiwizowanej](#)) witryny Ricka Mc Callistera (zob. też [tutaj](#)). Jej autor wyraźnie nie dysponował przykładami nawiązań do innych języków indoeuropejskich, zwłaszcza do [słowiańskich](#). Część przykładów to opracowanie własne lub pochodzące z innych źródeł (zob. np. [Germanic substrate hypothesis](#), prace [Vennemanna](#), jak [Languages in prehistoric Europe north of the Alps](#)).

Praojczyzna Indoeuropejczyków raczej nie pokrywała się z praojczyzną Germanów. Za tą ostatnią uważa się zwykle południową Szwecję, a także Danię i północne Niemcy. Jeśli nawet mija się to nieco z prawdą, i tak obszar ten był w stosunku do praindoeuropejskiego nieco peryferyjny. Nie przeczą temu nawet dość fantastyczne pomysły [Renfrewa](#), który utrzymuje, że ludy indoeuropejskie zaczęły zasiedlać Europę już 6 tysięcy lat p.n.e.

W każdym razie przed przybyciem Indoeuropejczyków mieszkała tam jakaś inna ludność (o tym niżej), istniała też zapewne jakaś kultura – materialna i duchowa. Gdy jakiś język zostanie przyniesiony na teren zajmowany przez inny język, liczne zapożyczenia z języka autochtonów do języka najeźdźców (jakkolwiek rozumieć to słowo), a także zmiany fonetyczne i gramatyczne, są rzeczą naturalną. Dlatego w językach indyjskich tak dużo jest zapożyczeń drawidyjskich i austroazjatyckich (języki munda), dlatego celtycki tak bardzo „wyrodził się” z indoeuropejskiego typu. Dlatego też mamy przesuwkę w germańskim i mnóstwo wyrazów nieindoeuropejskiego pochodzenia tamże.

Nie wiadomo, czy zapożyczeniu uległo 25% słownictwa czy więcej. Np. uczony niemiecki Feist w latach 20-tych XX wieku twierdził, że 1/3. Obecnie oceny są bardzo różnorodne: w pewnych nowych pracach pomija się jednak w ogóle problem takiego słownictwa, z kolei Mailhammer badał germańskie czasowniki mocne i obliczył, że tylko około 1/5 z nich ma pewną etymologię indoeuropejską, a ponad 45% nie ma żadnej etymologii (dla porównania: w języku greckim,

prześlągniętych zapożyczeniami z substratu, wśród czasowników prymarnych tylko 30% nie ma etymologii indoeuropejskiej; w sanskrycie odsetek ten wynosi zaledwie niecałe 18%). Ciekawsze jest, że z analizy tegoż zapożyczonego słownictwa można wyciągnąć szereg wniosków (o ile w ogóle można...). Otóż ProtoGermanie zapożyczali przede wszystkim terminy dotyczące „wyższych” form kultury (np. rolnictwa), co jest zresztą jednym z argumentów przeciw obrazoburczym hipotezom Renfrewa. Analiza językoznawcza pokazuje wyraźnie, że rolnictwa uczyli się Indoeuropejczycy (nie tylko Pragermanie) od ludów, które zastawali na swoich nowych siedzibach, bynajmniej nie od ludów mezolitycznych.

Indoeuropejczycy byli ludem pasterskim, w mniejszym stopniu rolniczym. Na poparcie tej tezy jest wiele argumentów. Ograniczę się tu do podania jednego, dostarczonego przez języki germańskie. Otóż indoeuropejski rdzeń **ǵ-* (niezachowany w słowiańskim) oznaczał pierwotnie ‘pędzić, poganiać’ (zwierzęta) – tak w jęz. indoirañskich, wtórnie także ‘działać’ (por. *akcja* z łaciny). W każdym razie żadne ze znaczeń tego rdzenia nie wiąże się z uprawą ziemi. Wyraz rozszerzony o *-ro-* (**ǵro-*, w PG **akra-*) miał też znaczenie ‘połać ziemi, łąka, pole nieuprawne, na którym wypasa się zwierzęta’. Pięknego przykładu dostarcza XIV-wieczna niemczyzna: w Biblii czytamy: „merckt die lilien des ackers” ‘przypatrzcie się liliom na polu’ – wiadomo, że na ziemi uprawnej lilie nie rosną. Dziś *Acker* to już tylko ‘rola, pole orne’. Identyczna zmiana znaczenia nastąpiła (wcześniej) w łacinie (*ager*) i grece (*agrós*). Jak widać, w językach tych na oznaczenie pola uprawnego użyto słowa, które wcześniej oznaczało łąkę. Mogło to nastąpić dopiero wtedy, gdy dany lud zajął się rolnictwem. Grecy i Rzymianie zrobili to jeszcze w epoce prehistorycznej, stąd u nich **ǵro-* oznacza już tylko ‘pole uprawne’. Natomiast Germanie dłużej trzymali się pasterstwa – uprawą ziemi zajęli się tak późno, że jeszcze w XIV wieku termin ‘łąka’ wciąż zachowywał swoje znaczenie.

Podsumowując: to nie Indoeuropejczycy przynieśli neolit do Europy. To ludy przedindoeuropejskie wprowadziły do Europy rolnictwo z Anatolii. Wbrew temu, co opowiada Renfrew, nie mogli to być Indoeuropejczycy, gdyż ci dopiero uczyli się rolnictwa od ludów tubylczych. Nie dziwi więc, że wśród germańskich (i nie tylko!) terminów rolniczych znajdziemy moc zapożyczeń, często z niezidentyfikowanego źródła.

Ciekawe jest, że nie było raczej jednego, konkretnego źródła zapożyczeń. W „leksykalnej inwazji” na protogermański uczestniczyły prawdopodobnie różne języki, bo też i ludność przedindoeuropejskiej Europy nie była jednolita etnicznie. W tym kontekście wymieniamy się:

1. **ugrofiński**, używany w Europie północnej;
2. **Vasconic** czyli prabaskijsko-akwitański, którym mówiło się nie tylko w Pirenejach, ale i w przynajmniej części Francji, Szwajcarii, Niemiec;
3. **tyrreński**, tj. przodek etruskiego i bliskiego mu retyckiego; tu wpływ na germański wydaje się być znikomy, na łacinę – o wiele silniejszy;
4. języki nieznanymi nam dziś rodzin językowych (większość nieindoeuropejskiego słownictwa Germanów nie ma żadnej etymologii);

5. a także – i to jest niezmiernie ciekawe – jakiś język **semito-chamicki** (czyli afroazjatycki).

Nawiasem mówiąc, potwierdza to hipotezę o stosunkowo odległych związkach genetycznych indoeuropejsko-semickich (wbrew Bańkowskiemu!) przy znacznie bliższych (mówimy tu o, powiedzmy, 10 tysiącach lat, a więc o czasach, gdy w Europie wciąż zalegały resztki łądolodu!) indoeuropejsko-kartwelsko-uralsko-ałtajsko-drawidyjskich. Zbieżności semicko-indoeuropejskie (przy okazji: nie semito-chamicko-indoeuropejskie!) leżą bowiem głównie w warstwie słownictwa (a nie gramatyki, znów wbrew Bańkowskiemu), a to wskazuje raczej na zapożyczenia niż bliskie pokrewieństwo.

Mało tego, większość tych leksykalnych zbieżności dotyczy właśnie języków germańskich i nie jest obecna w innych gałęziach języków indoeuropejskich – co również przeczy bliższym związkom genetycznym. Ludy poprzedzające Germanów i Celtów na ich późniejszych siedzibach to między innymi potomkowie twórców megalitów, a ich języki mogły być spokrewnione z późniejszymi językami semickimi. Takim „semitoidalnym” (**Semitish** – zob. mapkę poniżej) językiem był prawdopodobnie przedgrecki język Krety, znany z napisów w piśmie linearnym A. Tekstami sporządzonymi w tym piśmie zajmował się przed ok. 20 laty niejaki Benon Zbigniew Szalek, zbadał on też strukturę języka, który z użyciem tego pisma był notowany.

Mapka pochodzi z nieistniejącej już witryny Glena Gordona.

Na poparcie takiej śmiałej hipotezy można przytoczyć jeszcze jeden argument. Otóż w językach semickich do dziś orzeczenie często poprzedza podmiot, ta sama cecha języków celtyckich może być więc wynikiem wpływu semitoidalnego języka nieindoeuropejskich ludów Europy zachodniej.

Uwagi:

1. Gwiazdka (*) oznacza wyrazy pragermańskie i protogermańskie, a także praindoeuropejskie.
2. W językach germańskich zaszła tzw. **przesuwka spółgłosek**, w związku z tym na mocy **reguły Raska-Grimma**:
 - IE *bh*, *dh*, *gh* odpowiadają germ. *b*, *d*, *g* (w ang. też *y* w pewnych warunkach);
 - IE *b*, *d*, *g* odpowiadają germ. *p*, *t*, *k*, zaś
 - IE *p*, *t*, *k* odpowiadają germ. *f*, *þ*, *h* („þ” to litera runiczna i staroangielska zwana *thorn*, oznaczająca bezdźwięczne ang. *th*, np. w *thing*).

Po samogłosce nieakcentowanej zamiast *f*, *þ*, *h*, *s* mamy *b*, *d*, *g*, *z* (**reguła Verner**). W górnoniemieckim zaszła druga przesuwka, tak że angielskim *th*, *t*, *d* odpowiadają odpowiednio niemieckie *d*, *z* (*[ts]*; czasem *s*), *t*, podobnie mamy ang. *p* – niem. (*p*)*f*, ang. *k* – niem. *ch* (2. przesuwka jest mniej powszechna i w wielu pozycjach nie zaszła).

Niech więc nikogo nie szokuje etymologiczne zestawienie pol. *do, dwa* – ang. *to, two* – niem. *zu, zwo (zwei)* albo IE **dhubh-* (por. pol. *dno* < **dhubhno*) – ang. *deep* – niem. *tief*.

Wiele „ciemnych” wyrazów germańskich zgromadził Rick McCallister. Wśród nich sporo jest przykładów wzbudzających wątpliwości – wyrazy wydają się mieć przejrzystą etymologię indoeuropejską. W innych wypadkach z kolei etymologie indoeuropejskie podawane w słownikach są bardzo naciągane.

1. Szereg wyrazów, gł. słownictwa morskiego, technicznego i związanego z instytucjami społecznymi, ma pochodzić z przedindoeuropejskich języków Europy zachodniej. Podobne wyrazy znane są czasem w celtyckim lub greckim. Czasem istnieją nawiązania w baskijskim lub w językach semito-chamickich (zob. też [tutaj](#), szczególnie [tutaj](#)). Ponadto w topografii można znaleźć elementy pochodzenia prabaskijsko-akwitańskiego.
2. Część wyrazów ma odpowiedniki ugrofińskie. Problem, skąd dokąd wędrowały te wyrazy, pozostaje często otwarty; podobieństwo może także wynikać z odległego pokrewieństwa językowego. W językach ugrofińskich można znaleźć odpowiedniki wielu wyrazów indoeuropejskich (w tym słowiańskich czy irańskich). Jest to temat zasługujący na osobne przedstawienie. W każdym razie wpływem uralskim (jeśli nie wprost: ugrofińskim) tłumaczy się zwykle:
 - a) germańskie przesuwki spółgłoskowe,
 - b) inicjalny akcent ekspiratoryczny (w węgierskim czy fińskim też akcentuje się stale pierwszą sylabę),
 - c) uproszczenie gramatyki, zwłaszcza znaczne uproszczenie koniugacji – 2 czasy (teraźniejszy i przeszły, jak w ugrofińskim).
3. Istnieje wiele wyrazów, których źródeł nie sposób dziś odszukać. Według Vennemanna wyrazy związane z bronią (np. **swerda-*, **wæpna-*), prawem (np. **stelān-*, **swōnō-*, **peuba-*) i życiem społecznym (np. **apala-*, **fulka-*, **knexta-*) nie zostały zapożyczone z substratu, ale raczej z superstratu, którym był język twórców kultury megalitycznej. Nie wiadomo, czy jakiś związek miał z nim język Piktów.
4. Istnieją wyrazy posądżane czasem o nieindoeuropejskie korzenie, które mogą być jednak odziedziczone. McCallister umieścił w swoim zestawieniu kilka słów, których indoeuropejskość nie budzi zwykle najmniejszych zastrzeżeń. Przykładami niech będą *six*, *seven*, *goose*. Nawiązania tych wyrazów do form spotykanych w innych językach dowodzą odległego pokrewieństwa językowego. Np. liczebniki wydają się tak konserwatywną warstwą słownictwa, że mogą chyba przetrwać nie tylko tysiąclecia, ale i dziesiątki tysięcy lat. I tak, liczebnik sześć należy rekonstruować jako **ksweks* (a nie **sweks* czy **seks*, obecności nagłosowego **k* dowodzą fakty bałtosłowiańskie i indoirañskie). Dzięki temu możliwe jest łączenie go z formami uralskimi (fiń. *kuusi*, węg. *hat* < **kūt-* ~ **kutt-*), drawidyjskimi (**caru*), południowokaukaskimi (gruz. *ekvsi*) i

semickimi (hbr. *šēš*, arab. *sittun* < **šidp*-). Podobnie pol. *gęś*, litew. *žąsis*, łac. *anser* < **hanser*, gr. *khén* itd. < **ghans*- jest pokrewne udm. *kwaši* ‘mandarynka’, selkup. *kueče* ‘rodzaj dzikiej kaczki’, jakuc. *xās* ‘gęś’, mong. *geske* ‘rybołów’, mandż. *gasxa* ‘ptak’, koreań. dial. *kesani* ‘gęś’, lazyj. *kinč*- ‘ptak’.

5. Część wyrazów o niepewnej etymologii występuje nie tylko w germańskim, ale i w bałtosłowiańskim lub/i w italocełtyckim, czasem greckim. Wyrazy te mogą również być przedindoeuropejskimi zapożyczeniami. Tworzą one tzw. słownictwo północno-zachodnie, a ponieważ jest takich wyrazów sporo (znacznie więcej niż w cytowanym wykazie), trudno je tu dokładniej omawiać. Mogą to być zresztą pozostałości słów niegdyś ogólnie-IE, zanikłych w innych językach. Dla niektórych udało się znaleźć odpowiedniki baskijskie lub semickie. Niektóre takie wyrazy to tzw. *Wanderwörter* czyli zapożyczenia wędrujące, dla których nie da się odtworzyć jednolitej postaci PIE.

Lista wybranych wyrazów germańskich o niepewnej lub nieznanej etymologii

- **aban*- zob. [*abja-](#);
- **abara*- ‘cienkie piwo’ (stnord. *afr*);
- **abja*-, **aban*-, **abjō*- ‘odpływ’ (ang. *ebb*, niem. *Ebbe*, może od IE rdzenia **apo* ‘od’);
- **aik*- ‘dąb’ (ang. *oak*, gr. *aigilōps*, łac. *aesculus* ‘kasztanowiec’, ale pierwotnie ‘rodzaj dębu’, lit. *ąžuolas* ‘żołądz’, może IE **aig*-, **ang*-);
- **ainalibi*- ‘11’, goc. *ainlif*, ang. *eleven*, niem. *elf* – litew. *vienúolika*; (< IE rdzeń **leik*^w- ‘zostawić’);
- **airō*- ‘wiosło’ (ang. *oar*) – fiń. *airo* (może IE **ojer*- od rdzenia **ei*- ~ **oi*- ‘pręt, kij’, zaświadczone w gr. *oiēion* ‘ster’, stpol. *oje* ‘dyszel’);
- **aipa*- ‘przysięga’ (ang. *oath*, IE **oi-to*- od **ei*- ‘iść’?, por. też tur. *ant*, mong. *andgaj* ‘t.s.’);
- **aipīn*- ‘matka’ (goc. *áipei*, stnord. *eiða*, śgn *eide*) – fiń. *äiti* (bez etymologii IE, ale i szerzej nieznane w UF, zwykle uważane tam za pożyczkę germańską; por. też bask. *aita* ‘ojciec’);
- **aipuma*- lub **aipma*- ‘zięć’ (niem. *Eidam*, może związane z 2 poprzednimi, por. mong. *and* ‘przyjaciół’ wobec *andgaj* ‘przysięga’, może być także powiązane z **aipīn*- ‘matka’);
- **akwesī* ‘siekiera’ (ang. *axe*, goc. *aqizi*, gr. *aksinē*, łac. *āscia*, jakoby IE **ag*^w(*e*)*si*-, jednak por. akad. *haššīnu* ‘siekiera’, a zwłaszcza bask. *aizkora* ‘t.s.’; zob. też hiszp. *hacha*, fr. *hache*, gr. *pélekys*, gen. *pelékeōs* ‘topór’, oraz [o wyrazie słowiańskim](#));
- **albi*-, ang. *elf* < IE **albh*-, ten sam rdzeń w naszym *łabędź* (**ól*b- ~ **él*b-), germ. **albat*-, stang. *ielfetu* ‘łabędź’ i łac. *albus* ‘biały’; nawiasem mówiąc, obecność -*t*- w staroangielskiej formie zadaje kłopot twierdzeniom Bańkowskiego, że pierwotniejsza forma to *łabęć* – ang. *t* odpowiada polskiemu *d*, nie *t*. Forma z -*t*- jest albo germanizmem albo upodobnieniem do nazwy kaczki. A sama etymologia drugiego członu nie ma nic

wspólnego z kaczką (**q̥t-*) i jest niejasna. Por. też *lebioda* ~ *loboda* (też z *-d-*) i ros. *lebed'*, nie wykazujące śladu samogłoski nosowej;

- **algi-* oraz **elhan-* 'łoś' (stnord. *elgr*, ang., śang., niem. *elk* z nieobjaśnionym *-k*, stang. *eolh*, niem. *Elch*, sgn *elaho*, *elho*; por. łac. *alcēs*, pol. *łoś*, skr. *śśya-* 'samica antylopy') z IE sufiksem *-ko-*; spokrewn. z gr. *élaphos* 'jeleń' < **el-n-bho-*, pol. *jeleń* < **eleni-* i *łania* < **olni-*;
- **aliza-* 'olsza' (ang. *alder*, stang. *alor* < **alis-*); łac. *alnus* < **alis-no-*; ten sam rdzeń być może w nazwie wiązu: **alma-*, ang. *elm*, łac. *ulmus*, oraz bzu: *elder*, stang. *ellern*;
- **alunt-* 'sieja, *Coregonus lavaretus*' (sgn *alunt*), zawiera prawdopodobnie przedindoeuropejski przyrostek **-nth-*;
- **amaitjō-* 'mrówka' (ang. *ant*, stang. *æmette*, niem. *Ameise*), być może zawiera przedindoeuropejski przedrostek **a-* i przyrostek **-nth-*, por. gr. *mídas* 'owad szkodnik grochu';
- **amsl-*, **amaslō-* 'kos' (sgn *amsala*, *amsla*, *amsla*, *amisla*, *amusla*, niem. *Amsel*, stang. *ōsle*); łac. *merula*, walij. *mwyalch*; z ruchomym przedrostkowym *a-*, obecnym także w szeregu innych zapożyczeń;
- **anid-*, **anad-*, **anud-* 'kaczka' (stang. *æned*, niem. *Ente*, stnord. *q̥nd*, szw. *and*), łac. *anas*, *anatis*, litew. *ántis*, scs. *q̥ṭ* – por. ros. *utka*, także gr. *nēssa*, *nētta* (**nH-*), skr. *āti-* 'ptak wodny' < IE **anHt-* [tłumaczenie Bańkowskiego, że **ant-* to skrót od **au-nā-nt-* 'ptak pływający' wydaje się naciągane]; tu może też ir. *áinle*, *áinleog* 'jaskółka; jerzyk';
- **apala-*, **aplu-* (ang. *apple* 'jabłko', stisl. *epli*); ir. *aball*, wal. *afall*, łac. *Abella* nazwa miasta w Kampanii tłumaczona w *Eneidzie* jako 'obfitująca w jabłka', litew. *óbuolas* 'jabłko', *obelis* 'jabłoń'; znane są też rdzenie podobne: **amlu-*, **maHlo-*, **samlu-* (< **sam-amlu-*), np. gr. *mēlon*, łac. *mālum*, palaj. *samluwa*, luwi *samluwanza*, het. *maḥla* 'winorośl', skr. *āmra-* 'mango', może też pol. *malina*; podobne wyrazy występują i w innych językach: bask. *sagar*, zachkauk. **mla-*, gruz. *vašl-*, draw. **vel-* 'Syzygium aquaeum, *Eugenia aquaea*, jabłko wodne';
- **arnu-*, **arōn* 'orzeł, ptak drapieżny' (stang. *earn*, niem. *Aar*, szw. *örn*, niem. *Adler* < **edel-ar* 'szlachetny ptak drapieżny', scs. *oryl̥* < **orilo-*, gr. *órni̯s* 'ptak'; por. jednak arab. *ġaranun* 'orzeł', akad. *urinnu*, *erū*);
- **aruta-z*, **arutja-n*, **arutja-taugō* 'ruda' (stang. *ōra*, ang. *ore*, szw. *örtug*, sgn *aruz*, niem. *Erz*; to samo bez przedrostkowego *a-* w pol. *ruda*, wtórnie skojarzonym z *rudy*, łac. *raudus* 'kawalek miedzi', stisl. *rauđi*, fiń. *rauta* (zapożyczone z germ?), hbr. *ʔārāḏ* 'spiż, brąz', sum. *urudu* 'miedź');
- **arwīt-*, **arwint-* 'groch' (niem. *Erbse*, sgn *arawīz*, *arawaiz* w wyniku kontaminacji z *hweizi* 'pszenica', stsas. *erit*, nider. *ert*; gr. *erébinthos*, *órobos* 'ciecierzyca', scs. *reviṭ*, łac. *ervum*, stir. *orbaind* pl. 'rodzaj ziaren'); zawiera przedindoeuropejski przyrostek *-inth-* (w germ. jako *-īt-*);

- **apala-* ‘szlachta, szlachectwo’ (niem. *Adel*, stang. *æpele*, wiązanie z IE **at-* ‘ojciec’ naciągane);
- **apna-* ‘rok’ (goc. *apn-*) < IE **atn-*, łac. *annus*;
- **austa-* (ang. *east* ‘wschód’) < IE **aw(e)s-t-*, por. łac. *aurum* ‘złoto’, *austrālis* ‘południowy’ i *aurōra* ‘jutrzenka, zorza’;
- **ǣla-* ‘węgorz’ (ang. *eel*, niem. *Aal*, nie ma etymologii IE);
- **ǣpī* ‘edredon’ (ang. *eider* z nord., nie ma etymologii IE);
- **bagma-* ‘drzewo’ (**bauma-*, **bazma-*, ang. *beam* ‘belka’, niem. *Baum*, goc. *bagms*, stszw. *bagn*) – możliwe jest pokrewieństwo z łac. *fūcus* ‘orselka, gatunek porostu używany w farbiarstwie i do wyrobu lakmusa’ i polskim *buk* (< **bhouk-*);
- **baina-* (ang. *bone* ‘kość’, niem. *Bein* ‘noga’, nie ma etymologii IE);
- **baira-* lub **baiza-* ‘wieprz’ (ang. *boar* < *bār*, hol. *beer*, stnord. *val-bassi*); z tego samego źródła może też walij. *baedd*, st Korn. *bahet*;
- **baita-* ‘łódź’ (ang. *boat*, może IE **bheid-* ‘rozłupać pień drzewa’);
- **baiza-* zob. [*baira-](#);
- **baka-* (ang. *back* ‘tył’, stąd też może wyraz słowiański, z którego pol. *bok*);
- **balka-* ‘belka’ (ang. *balk*, z germ. też wł. *balcone*, pol. *bal*, *belka*, *balkon*) – zapewne IE **bhel-ǵ-*, łac. *fulcrum* ‘łoże, podpora’, gr. *phalanx*, też litew. *balžienas* ‘belka poprzeczna’, s-ch. *blàzina* ‘wałek pod głowę, poduszka’ < IE **bhel-ǵh-*;
- **bard-*, **part-* (*Partenkirchen*, *Partnach*, *Bardenbach*, może też pol. *Bardo*; por. bask. *barta*, *parta* ‘bagno’);
- **barō-* ‘pan, baron’ (z germ. do łaciny, skąd z powrotem do ang.; od IE **bher-* ‘nosić?’);
- **baruga-* ‘wieprz’ (ang. *barrow*, stang. *bearg*, *bearh*, sgn *barug*, stnord. *bǫrg* ‘wykastrowany wieprz’); także w scs. *bravъ* ‘drób, drobne zwierzę hodowlane’, ros. *bórov* ‘wieprz’; w germ. z IE sufiksem *-ko-* jak w nazwach innych zwierząt ([foki](#), [łosia](#), a z ogólnie-IE także niedźwiedzia **H₂rt-ko-*);
- **bauma-* zob. [*bagma-](#);
- **baunō* ‘fasola’ (ang. *bean*, niem. *Bohne*);
- **bazma-* zob. [*bagma-](#);
- **berō*, **bernjō* ‘niedźwiedź’ (ang. *bear*, niem. *Bär*, szw. *björn*) – możliwy związek z **brūn-* < IE **bhr-ou-no-* ‘brązowy’ (por. ang. *brown*) oraz z IE **bhe-bhro-* > germ. **bebra-*, ang. *beaver*, łac. *fiber*, pol. *bóbr*, dawne IE określenie niedźwiedzia, **H₂tko-*, nie pozostawiło w germ. śladów (tak samo w BS), choć jest rozpowszechnione w różnych językach IE: het. *hartagga-* ‘drapieżnik’, skr. *ṛkṣa-* ‘niedźwiedź’ aw. *arša-*, oset. *ars*, npers. *xirs* (z podejrzanym x-), orm. *arj*, alb. *ari*, gr. *árktos* (f), młodsze *árkos*, łac. *ursus*, śir. *art*, wal. *arth*, gal. *Deae Artioni* ‘boginie niedźwiedzie’; był to prawdopodobnie stary termin krążący po Europie, por. bask. *hartz*, akwitań. *Harsus* (stąd hiszp. *García*), a także fiń. *karhu*, est. *karu*, nien. *wørk*, ngan. *ṇarka*, a może nawet i druga fińska nazwa *otso* (por. bask. *otso* ‘wilk’, akwitań. *osso-* ‘t.s.’); kolejne fińskie określenie

niedźwiedzia, *kontio*, oznacza 'brunatny', i jest spokrewnione z węg. nazwą bobra, *hód*, analogicznie jak germ. **berō*, **bernjō*;

- **blōpa-* 'krew' (ang. *blood*, może IE **bhlē-* ~ **bhelH-* 'puchnąć', por. łac. *follicis* 'worek');
- **braida-* 'szeroki' (ang. *broad*);
- **brauda-* 'chleb' (ang. *bread*, może od rdzenia IE **bhreu-* 'fermentować', łac. *fervēre* 'gotować się');
- **brengan* 'przynieść' (ang. *bring*), IE **bhrenk-* zaświadczone w walijskim (*hebrwng* 'przynieść') i tocharskim (A *prañk-* 'usunąć');
- **brisō-* 'bryza' (niem. *Brise*, ang. *breeze* zapożyczone z holenderskiego lub fryzyjskiego, nie ma etymologii IE);
- **brunjō-* 'zbroja' (niem. *Brünne*, zapożyczone we francuskim *broigne*) – możliwe, że jest to wyraz IE (< **bhṛHnjo-*), związany z pol. *bronić* < **bhorHnī-* i ros. *borót'sja* 'walczyć' (< **bórti sę* < **bhorH-*);
- **brūdi-* 'narzeczona, panna młoda' (ang. *bride*); *-d-* < **-t-* tworzące rodzaj żeński miałyby być pochodzenia semickiego (lub afroazjatyckiego), por. [*magabi-](#);
- **bugi-*, **buga-* 'łuk' (ang. *bow*, może IE **bheugh-* 'zginać', obok **gheubh-*, por. PS **gybati*);
- **bugja-* 'gruby, nabrzmiały' (ang. *big* 'duży', może od IE **bheu-k-*, por. łac. *bucca* 'policzek');
- **bugjan-* 'kupować' (ang. *buy*, może związane z *bow* 'łuk');
- **buja-* 'chłopak' (ang. *boy*, wsch.-fryz. *boi* 'młodzieniec') – fiń. *poika* 'chłopiec, syn', *poja* 'dziecię', węg. *fiú* 'chłopak';
- **buli-* 'byk' (niem. *Bulle*, ang. *bull*, stang. *bula*, nord. *boli*; wyraz może być [związany](#) (p. **wisunda-*) z gr. (< trac.) *bólinthos* 'żubr', *bólbiton* ~ *bóliton* 'krowie odchody'; być może z tego samego źródła także słowiański *wół*);
- **burda-* 'burta łodzi' (ang. *board* 'burta, deska', niem. *Bord*); może mieć korzenie IE: **bherdh-* 'ciąć' (np. skr. *bardhaka-* 'odcięty');
- **damma-* 'tama' (ang. *dam*, sgn *tam*, niem. *Damm* (z ndn), sugerowany związek z IE **dhē-* 'robić, kłaść' jest wątpliwy);
- **danjō-* (ang. *den* 'jama', niem. *Tenne* 'klepisko', jakoby IE **dhen-*, **dhon-j-* 'poziome miejsce', może związane z gr. *tháptein* 'kopać' i *táphos* 'grób' (< **dhṇ-bh-*), a dalej z ang. *deep* 'głęboki' i pol. *dno* < **dhubhno* od rdzenia **dheu-bh-*, zob. też **dumba-*;
- **derban-* 'wysilać się, pracować', stang. *deorfan* – litew. *dīrbti* 'pracować', *dárbas* 'praca';
- **dīsi-* zob. [*edis-](#);
- **dōrp-* 'trawa pastewna' (hol. *doert* 'stokłosa, *Bromus secalinus*', sgn *turd* 'owies szorstki, *Avena strigosa*, życica, *Lolium*');
- **draum-* 'sen' (ang. *dream*, hol. *droom*, niem. *Traum*, nord. *draumr*, zmieszane z IE **drē-*, **drēm-*, **dṛm-*, por. pol. *drzemać* < **drēmati*, łac. *dormīre* 'spać', skr. *drāti*, *drāyate* 'śpi',

gr. *dárthanō* ‘śpieć’, aor. *édra*tha; inne znaczenie wyrazu germ. w stang. *drēam* ‘zabawa, muzyka’, regularnie z IE *dher-* ‘mruczeć’);

- **dreiban-* ‘powozić, prowadzić pojazd’ (ang. *drive*, może IE **dhreibh-* ‘pchać’);
- **drenkan-* ‘pić’ (ang. *drink*, niem. *trinken*, czy związane z IE **dhre-n-ǵ-* ‘ciągnąć?’);
- **drūgi-* ‘suchy’ (ang. *dry*, może od IE **dhreugh-* ‘mocny, solidny’ od rdzenia **dher-*, łac. *firmus* ‘mocny, solidny’, gr. *thronos* ‘tron, krzesło z podpórką dla rąk’);
- **dumba-* ‘głupi’, ‘niemy’ (ang. *dumb*, czyżby IE **dhombh-* związane z gr. *taphos* ‘grób’ < **dhmbh-o-*?; zob. [wyżej](#) **danjō-*);
- **dūbō-* ‘gołąb’ (ang. *dove*, może od IE **dheu-bh-* ‘ciemny’);
- **dūna-* (stang. *dūn* ‘wzgórze’, ang. *down* ‘wydma’); także w postaci *dune*, późniejszego zapożyczenia z niderlandzkiego, zapożyczenie germańskie z celt. *dunum* ‘twierdza’, związanego z akad. *dunnunu* ‘ufortyfikowany’; to samo słowo przetrwało w germańskim **tūnaz* > ang. *town* ‘miasto’, niem. *Zaun* ‘plot, ogrodzenie’; ang. *down* ‘w dół’ pochodzi od stang. *adūne* ‘z wydmy, ze wzgórza’;
- **ebura-* ‘wieprz’ (stang. *eofor*, niem. *Eber*, sgn *ebur*); por. też pol. *wieprz*, łot. *vepris* ‘kastrowany wieprz’ oraz łac. *aper* ‘dzik’ i gr. *kápros* z obocznością **e-* : **a-* : **ka-* : **we-*;
- **edis-*, **dīsi-* ‘pani, matrona’ (stang., stsas. *idis*, sgn *itis*, stnord. *dís* ‘kobieta, bogini’), być może zawiera ruchomy przedrostek **e-*;
- **egal-* ‘pijawka’ (niem. *Egel*, stang. *igel*, szw. *igel*); możliwy jest [związek](#) z łac. *hirūdo*, gr. *bdélla*; IE **gʷd(h)el-* lub **d(h)gʷel-*;
- **elda-* ‘klacz’ (snord. *jalda*) – PBF **ältä*, mordw. *äld’ä*;
- **elhan-* zob. [*algi-](#);
- **erpō* ‘ziemia’ (ang. *earth*; „semitydyczne”, por. arab. *ʿarḍun* [ḍ = d emfatyczne], hbr. *ʿereṣ*; ale też gr. *era* ‘ziemia’ i wal. *erw* ‘pole’);
- **falisa-* ‘skała’ (niem. *Fels*, *Felsen*, stdfrank. *felis*); na IE rodowód wskazują gr. Hez. *pélla*, stir. *aill* ‘urwisko’ (**pelis-*), śir. *all* (**p/so-*), skr. *pāṣāṇa-*, *pāṣī-* ‘kamień’ (**pels-*), paszto *parṣa* ‘stromie zbocze’;
- **falkō* ‘sokół’ (ang. *falcon* z łaciny, a tam z germ.; wyraz germański może być związany z IE **pelH-* ‘szary, blady’, łac. *pallidus*, ang. *fallow* i pol. *płowy*, albo też z łac. *falx* ‘sierp’ i niem. *Dolch* ‘sztylet’ < germ. **pulk*, jakoby z IE **dh/ǵ-* lub **th/ǵ-*);
- **farxa-* ‘prosię’ (sgn *farah*, łac. *porcus*, pol. *prosię* < **porse* < **pork-*);
- **fata-* ‘garnek’ (ang. *fat*, *vat* ‘kadź, cysterna, zbiornik’, niem. *Fass* ‘beczka’, sgn *faz*, stnord. *fat* ‘naczynie, pokrywa, ubranie’, por. też litew. *púodas*, łac. *pōtus* ~ *pottus* ‘kubek, naczynie do picia’, skąd ang. *pot*) – fiń. *pata* ‘garnek’, chant. *put*, węg. *fazék*;
- **felpa-* ‘pole’ (ang. *field*) – węg. *föld*, fiń. *pelto* (ale także pol. *pole*, łac. *plānus* ‘równy, płaski’ i łac. *palma*, gr. *palamē* ‘otwarta dłoń’ < IE **pelH-t-*, **polH-j-*, **p/ǵH-n-*, **p/ǵH-m-*);
- **flaiska-*, **flaiski-* ‘mięso, ciało’ (ang. *flesh*, niem. *Fleisch*, pokrewne *flay* ‘odzierać ze skóry?’);

- **flaskō* ‘naczynie szklane’ (ang. *flask* z łac. *flasca* z germ, może spokr. z *flax* ‘len’, IE **plek-t-*, pol. *plotę*, łac. *plectere* ‘pleść’, *plicāre* ‘nawijać’);
- **flex-*, **flux-* ‘uciekać’ (ang. *flee* pokrewne *flow*, *float*, *flood*, *fly*, *fleet*, zapewne IE **pleu-* widoczne w łac. *pluere* ‘padać (o deszczu)’);
- **frankō-*, wiele znaczeń, m.in. ‘wolny’, ‘szczerzy’, ‘oszczep’, ‘Frank’ (ang. *frank* ‘szczerzy, otwarty’);
- **frija-* ‘wolny’ (ang. *free*, niem. *frei*, być może związane z **frankō-* albo z IE **prei-*, pol. *przyjaciół*, skr. *priya* ‘drogi, pożądany’);
- **fugla-* ‘ptactwo’ (ang. *fowl*, niem. *Vogel*); może mieć związek z *Flug* ‘lot’ (**fugla-* zamiast **flugla-*) i dalej z łac. *pullus* ‘kurczę’ i może mieć również IE rodowód (**pleuk-* ~ **pluk-*);
- **fulka-* ‘lud’ (ang. *folk*, niem. *Volk*, → PS **pʏlkʷ* ‘pułk, oddział’; „semitydyczne”; czy z tego samego źródła **pʎgo-* jest też i łac. *populus* ‘lud’ < **po-plo-* ?);
- **furx-* ‘bruzda’ (ang. *furrow*, niem. *Furche*; „semitydyczne”; ale może IE, por. łac. *porca* ‘skiba’, śir. *etarche*, *etrige*, *etire* ‘t.s.’, skr. *pársāna-* ‘rozpadlina’, por. też pol. „[temematyczne](#)” bruzda);
- **furxtī*, *furxtō* ‘strach’ (ang. *fright*, może IE **perg-*, ale także akad. *puluḥtu* ‘strach’, fiń. *pelkää* ‘bać się’, węg. *pél*);
- **gaist-* ‘nieurodzajny ład’ (niem. *Geest*, stfryz. *gêst*, *gâst*, stsas. *gêst*); może związane z IE **ghē(i)-* ‘odejść’ (skąd też germ. **gā-* ‘iść’), skr. *jáhāti* ‘zostawia, rezygnuje’;
- **gait-* ‘koza’ (ang. *goat*, goc. *gaits*); łac. *haedus* ‘koźlę’, por. akad. *gadū* ‘koźlę, koziołek’, arab. *gadjun*, berber. *ağǧjd-*;
- **garda-* ‘dom, ogrodzone podwórze’ (goc. *gards* ‘dom’, ang. *yard*) jest związane z pol. *gród* oraz *ogród*, litew. *gaĩdas* ‘ogrodzenie’, skr. *gr̥has* ‘dom’, toch. B *kerciye*, itd., < IE **ghordh-*, choć mamy także łac. *hortus* ‘ogród’, gr. *khórtos* ‘ogrodzone miejsce’, *korthílai* ‘skręty, skupiska, kopce’ z IE **ghort-* lub **ghordH-* (zob. też o problemach na gruncie [słowiańskim](#) i [indoeuropejskim](#)); w semickim znajdujemy wyrazy podobne: arab. *qarjatun*, *qirjatun* ‘osiedle, wioska, miasto’, aram. *qurējātā*, fenic. *qart* ‘miasto’, ugar. *q-r-t*, może chodzić o zapożyczenie jeszcze w epoce ogólnindoeuropejskiej;
- **gerstō* ‘jęczmień’ (niem. *Gerste*; związane z naszym *groch*?);
- **gneipan-* ‘drapać’ (sgn *gniffen*, zachowane w szwajcarskim);
- **gnit-* zob. [*xnit-](#);
- **gnīdan-* ‘trzeć’, stang. *gnīdan* ‘krzesać’, sgn *gnītan* ‘rozcierać’ – łot. *gnīde* ‘przetarta skóra’ (pokrewne PS **gniti* ‘gnić’, zob. [tutaj](#));
- **greipan-* ‘chwycić’, goc. *greipan* – litew. *griẽbti*;
- **gulpa-* ‘złoto’ (ang. *gold*, goc. *gulp*); PS **zolto*, litew. *žēlta-* ‘złoty’, oset. *zælaed* < IE **ghel-to-*, skr. *híraṇya-* ‘złoto’ (por. też *żelazo* < **gheleǵo-*, *żółty* < **ghlto-* oraz *zielony* < **gheleno-*); ale także tur. *altın* ‘złoto’;

- **gumō* ‘człowiek’ (goc. *guma*, por. *bride-groom* ‘narzeczony, pan młody’ z wstawionym -r-, łac. *homō*, starolitewskie *žmuō* ‘człowiek’); wyraz ten ma być jednak północno-zachodnio-IE innowacją utworzoną od rdzenia **dhǵhem-*, por. pol. *ziemia*, łac. *humus*;
- **gurwi-*, **gurwilōn-* ‘małe dziecko’ (dnim. *gære*, norw. dial. *gorre*, szw. dial. *gurre*, ang. *girl* ‘dziewczyna’);
- **tsa-* ‘lód’ (ang. *ice*, ale też aw. *isu-* ‘lodowy’, ros. *inej* ‘szron’ < IE **eis-*, **ein-*);
- **tsarna-*, **t̥zarna-* ‘żelazo’ (ang. *iron*, niem. *Eisen*, stang. *t̥sen* ‘żelazo, stal’, *t̥ren* ‘miecz, ostrze’, szw. *järn*, z celt. **tsarno-*); szereg hipotez: (a) związek z wyrazem o znaczeniu ‘gwiazda’: ang. *star* < *steorra*, niem. *Stern* < *sterno*, gr. *ástēr*, łac. *stella* < **sterela*, (b) związek z IE **eis-*, **ois-* ‘poruszać się szybko’, pol. *jechać*, (c) związek z IE **ajes-* ‘metal’, skr. *ayas-*, gr. *tōs* ‘rdza, śniedź, patyna’, łac. *aes*, gen. *aeris* ‘ruda, brąz, miedź, pieniądź’, *aestimāre* ‘porównywać, wyceniać’, PG **aiza-*, goc. *aiz* ‘pieniądz’, stang. *æs* ‘brąz’, *ār* ‘mosiądz, ruda’ (ang. *ore*, por. **aruta-*), szw. *ärg* < **aizuga-* i dalej z mandż. *aisin* ‘złoto’, mong. *žes* ‘miedź’, kipcz. *jäz* ‘żółta miedź’, czuw. *yēs* (< praturkijskie **jeŕs*), zapożyczone w ros. *žest’*, ukr. *žerst’* ‘blacha’; możliwy dalszy związek z pol. *żelazo* < *želězo*, litew. *geležis* ‘żelazo’, łot. *dzēlzs*, gr. *khalkós* ‘miedź’ < IE **gheleǵo-*, **ghalko-* (por. postać szwedzka);
- **ja* ‘i’ (goc. *ja*) – fiń. *ja*;
- **kalba-* ‘cielę’ i ‘łydka’ (ang. *calf*, może IE **golbhos* od rdzenia **gel-* ‘rosnąć, puchnąć’, jednak także akad. *alpu* ‘bydło’, fenic. *ʿl-p* ‘wół’);
- **kanō-* (niem. *Kahn* ‘łódź’, etymologia nieznana);
- **kapp-*, **kapōjan-*, **kōpjan-* ‘trzymać, patrzeć’ (pierwotne znaczenie niepewne: stisl. *kōpa* ‘gapić się’, stang. *cæpan* ‘śledzić, wypatrywać kogoś, dbać, strzec’, *capian up* ‘spojrzeć’, ang. *keep* ‘trzymać’, stsas. *upcapen* ‘wpadać w oko, wystawać’, śdn *kapen* ‘gapić się, patrzeć’, sgn *kapfēn* ‘patrzeć, wypatrywać’, *ūfkepfen* ‘spoglądać’, śgn *kaffen* ‘t.s.’); na IE **ǵab-* ma wskazywać ros. *zabota* ‘troska’, *zabotit’sja* ‘troszczyć się’, jednak rekonstrukcja taka jest mało prawdopodobna z uwagi na dwie dźwięczne w rdzeniu;
- **karila-* ‘wolny człowiek’ (ang. *churl* ‘prostack’, śgn *karl* ‘ukochany, człowiek, mąż’, niem. *Kerl* ‘chłop’, frank. *Karal*, *Karl*, imię Karola Wielkiego; stąd [pol.](#) *król* i *karzeł*, może od IE **ǵerH-* ‘dojrzewać’, gr. *gerōn* ‘stary’, pol. *do-jrzewać* < *do-żrze-wać* < przedśłow. -zer-);
- **karpō-*, **karpōn-* ‘karp’ (ang. *carp*; IE **gorbo-* nieprawdopodobne ze względu na **b* i na dwie dźwięczne w rdzeniu; może związane z gr. *kyprīnos*, skr. *śaphara-*, litew. *šāpalas*, [pol.](#) *karp*);
- **kasta-* ‘rzucić’ (ang. *cast* ← ON *kasta*);
- **kauka-* (ang. *choke* ‘dusić, dławić’, stang. *aceocian*) – udm. *žokal-* ‘dusić się, tonać’, chant. *čākən-*, węg. **čāk-* (związane jakoby z *cheek* ‘policzek’);

- **keula-* ‘kil łodzi’ (ang. *keel*, niem. *Kiel*, nord. *kjǫlr*), IE **geu-lo-* ‘coś okrągłego’, skr. *gōla-* ‘piłka’ (wątpliwe z uwagi na znaczenie);
- **kidja-*, **kitja-* ‘koźlę’ (ang. *kid* z nord. *kith*, *kid*, niem. *Kitz*, z niepewną postacią pgerm, może związane z *child* lub *goat*);
- **kilda-* ‘dziecko’ (ang. *child*, może IE **gel-t-* od **gel-* ‘puchnąć, rosnąć’, łac. *globus* ‘kula’; może wariant **kinda-*; por. też fiń. *kili* ‘koźlę’);
- **kinda-* ‘dziecko’ (niem. *Kind*, nieprzekonująco łączone z ang. *kin* ‘ród’ < PG **kunja-*, IE **ǵen-*, por. **kilda-*);
- **kitja-* zob. [*kidja-](#);
- **klaibō-*, **kliba-* ‘klif; skała podwodna’ (ang. *cliff*, niem. *Klippe*, może IE **glei-bh-* ‘przylegać’, por. łac. *glūten* ‘klej’);
- **knabō-*, **knappa-* (ang. *knave* ‘łotr’, niem. *Knabe* ‘chłopak’, *Knappe* ‘giermek’, bez etymologii IE);
- **knexta-* ‘parobek’ (ang. *knight* ‘rycerz’, niem. *Knecht* ‘służący’, może z IE **gnegh-t-* od rdzenia **gen-* ‘ściskać’, pol. *gniotę*);
- **knība-* ‘nóż’ (ang. *knife*, niem. *kneifen* ‘szczypać’, litew. *gnībti* ‘t.s.’, *gnaĩbis* ‘uszczygnięcie’ < IE **gneib-*, litew. *žnībti* ‘dziobać, szczypać’, łot. *zniēbt* ‘mocno ściskać, dusić’, *žņaĩbīt* ‘ściskać, szczypać’ < IE **ǵneib-*; [łączone](#) z **xnīp-*); bywa też zestawiane z bask. *nabas* ‘pług’, łac. *novācula* ‘nóż’, hiszp. *navaja*;
- **kōpjan-* zob. [*kapp-](#);
- **krabbō*, **krabita-* ‘krab’ (ang. *crab*, niem. *Krabbe* ‘krab’, *Krebs* ‘rak’); może IE **g(e)rebh-*, ale też arab. *‘aqrabun* ‘skorpion’, akad. *aqrabu*;
- **kuninga-*, **kununga-* ‘król’ (ang. *king*, związane z ang. *kin* ‘ród’ < PG **kunja-*, i dalej może z IE **ǵen-o-*, jednak *-u-* niejasne);
- **kupa-* (ang. *chop* ‘rąbać, rozłupywać’, pożyczka z płn.fr. *choper*) – saam. *čuoppa* ‘rąbać, rozłupywać’, węg. *csap* ‘uderzać’ (jakoby z łac. **cuppāre* od **cuppum* ‘czaszka’, *cuppa* ‘czasza’, ale przejście łac. **cu-* w płn.fr. *cho-* jest wątpliwe);
- **kurna-* ‘ziarno’ (ang. *corn*, łac. *grānum*, stir. *grán*, litew. *žirnis* ‘ziarno grochu’ < **ǵrHn-*, może IE **ǵerH-* ‘dojrzewać’, zob. wyżej *churl*);
- **kut-* ‘ciąć’ (ang. *cut*, isl. *kuta*; IE **gud-* nieprawdopodobne; może arab. *qadda* ‘ciąć’, *qaṭṭa* ‘obcinać, odcinać’, hbr. *qāṭam* ‘ściąć’);
- **kwellō* zob. [*walljō](#);
- **laika-* ‘ikra’ (niem. *Laich*, sgn *gileih*), związane z IE **leig-* ‘drzeć, podskakiwać’, skr. *rejati*;
- **laiwirk-* ‘skowronek’ (ang. *lark*, stang. *lāverce*, hol. *leeuwerik*, śnider. *lēwerke*, niem. *Lerche*, sgn *lērahha*, *lērihha*, stisl. *lævirki*, skąd też zapewne port. i galic. *laverca*; także fin. *leivo*, *leivonen*, est. *lõoke*, galijskie *alauda* zapożyczone do łacińskiego, z ruchomym przedrostkowym *a-* jak i w niektórych innych zapożyczeniach, por. fr. *alouette*,

stfr. *aloe*, wł. *allodola*, w hiszp. zniekształcone do *alondra*, w katal. do *alosa*, w rumuń. *ciocârlie* zupełnie innego pochodzenia);

- **laiza-* ‘głina, ziemia gliniasta’, stisl. *leir* – prus. *leyso*;
- **lamba-* ‘jagnię’ (ang. *lamb*, niem. *Lamm*) – fiń. *lammas*, gen. *lampaan* ‘owca’ (wątpliwe czy IE **lonbhos-* od rdzenia **elH-* jak w pol. *jeleń* i *łania*, gr. *elaphos*; podobnie problematyczny związek z IE nazwą łosia, **Halǵ-*; twierdzenie, że wyraz fiński jest pożyczką z germańskiego, nie jest przekonujące, skoro etymologia wyrazu germańskiego pozostaje ciemna);
- **leiban-* ‘żyć’ (ang. *live*, może IE **leibh-*);
- **lem-*, **lem-d-* ‘lipa’ (ang. *lime*, *linden*) – fiń. *lehmus*, mordw. *Íevš*, *Íevoš* < **lemš-*, **lemeš-*;
- **lepra-* ‘skóra wyprawiona’ (ang. *leather*, niem. *Leder*, związane ze stir. *lethar*, wal. *lledr*);
- **leuf-*, **leub-* ‘liść’ (ang. *leaf*) – węg. *levél* ‘liść, list’, fiń. *leve* (gen. *lepeen*) ‘drzazga, łuska, listek, płatek’;
- **leut-* ‘lud’ (sgn *liut*, *liuti*, niem. *Leute*, litew. *liáudis* ‘prosty lud’, pol. *lud*, *ludzie*; chyba też łac. *līberī* ‘dzieci’, *līber* ‘wolny’, gr. *eleútheros*);
- **lōkjan-*, **lōkōn-*, **lōgōn-* ‘patrzeć’ (ang. *look*, stsas. *lōkōn* ‘patrzeć, szpiegować’, sgn *luogen*, związane z bret. *lagun* ‘oko’);
- **magapi-* ‘dziewczyna’ (goc. *magaps*, niem. *Magd*, stang. *mægeð*, ang. *maiden* ‘służąca’); żeński odpowiednik **magu-*; *-ap-* < **at-* miałyby być pochodzenia semickiego, por. **brūdi-*;
- **magu-* ‘chłopiec’ (goc. *magus*, stang. *magu*), obecne też w celt.: *Moguntia* (obok *Magurix* z niewyjaśnionym *-a-*), stir. *mug* ‘służący’, korn. *maw* i może w aw. *mayava* ‘nieżonaty’; zapewne związane z stir. *macc* ‘syn’, stwal. *map*, bret. *mab* < **makk^{w-}*, **mak^{w-}*;
- **maiwa-* ‘mewa’ (stang. *māw*, ang. *mew*, sgn *mēh*, niem. *Möwe*, stnord. *már*, *mór*, stisl. *máfur*, może dźwiękonaśladowcze);
- **mar-* ~ **mōr-* ‘morze’ (goc. *marei*, ang. poet. *mere* ‘morze’, *moor* ‘bagno’); por. łac. *mare*, stir. *muir*, wal. *mor*, litew. *mārės* ‘zatoka’, PS *morje*;
- **marxa-* ‘koń’ (ang. *mare* ‘klacz’ < **marhī-*; tylko w germ. i w celt.: ir. *marc*, wal. *march*; istnieją nawiązania w różnych językach: fiń. *märä*, mong. *moř* ‘koń’ < **mori*, koreań. *mal* < skoreań. *mǎr*, arab. *muhrun* ‘żrebię’, akad. *mūru*);
- **masta-* ‘maszt’ (ang. *mast*, może pokr. sabiń.-łac. *mālus* zam. **mādus* < IE **mazdos* i ir. *maide* ‘kij’);
- **mat-* ‘miedź’ (?), por. stfryz. *mes* ‘nóż’, sdn *mez*, *mest* ‘nóż’, niem. *Messer* < sgn *matisahsa* (*sahsa* ‘miecz’); *mati-* związane z ‘jedzenie’, por ang. *meat*, jednak także PS *mědb* < **medi-* ‘miedź’ (wzdłużenie samogłoski zgodnie z regułą Wintera); tu może też stang. *mæsling* ‘mosiądz’, niem. *Messing*; nord. *messing*, *mersing*, *massing*, z podobnych może PS *misa* (zazwyczaj łączona z łac. *mēsa*, *mēnsa* ‘stół’) obok rodzimego *mědbnica*; następnie **mattjō* ‘kilof, oskard, dłuto, motyka’, niem. *Metze*,

metzeln ‘mordować’, **mattuka-*, stang. *mattuc* ‘motyka’ (skąd zapożyczone PS *motyka*); irań. *mes*, *mis* ‘miedź’, fiń. *vaski* ‘miedź, brąz’, węg. *vas* ‘żelazo’, ngan. *bása* < **waške*, sum. *guskin* ‘złoto’;

- **mawī* ‘dziewczyna’ (goc. *mawi*, stnord. *mær*), zapewne związane z [*magu-](#), [*magapi-](#);
- **mæga-* ‘zięć’ (goc. *megs*, stnord. *mágr*), zapewne związane z [*magu-](#);
- **mel(u)ka-* ‘mleko’ (ang. *milk*, germ. zapożyczone do słowiańskiego, obok dawnego *młodziwo* ‘siara’ zamiast **młodziwo* od IE **melHǵ-* ~ **mleHǵ-t-*, łac. *lāc*, *lactis*, gr. *gala*, *galaktos* (z niejasnym *g-*); wyraz ten zawędrował do wielu języków i trudno znaleźć jego źródło, np. arab. *malaġa* ‘ssać’, gruz. *rze* ‘mleko’ < **mlǵe* itd.);
- **mun-* (*München*, *Monkton* w Anglii, *Mugnone* w Toskanii, *Muñecas* w Baskonii, por. bask. *mun-* ‘brzeg rzeki, wzniesienie’);
- **nakwa-*, **nakwō-* ‘dłubanka, łódka’ (niem. *Nachen*, sgn *nahho*, stang. *naca*, stisl. *nǫkkui*; może tu skr. *naga-* ‘drzewo, góra’, albo IE **naHw-* ‘łódź, statek’, por. łac. *nāvis*);
- **natja-* ‘sieć’ (ang. *net*, niem. *Netz*), prawdopodobnie od IE **nōd-*, **nəd-* ‘wiązać’, łac. *nōdus* ‘węzeł’; możliwy związek z pol. *nać*;
- **nit-* zob. [*xnit-](#);
- **nurpa-* ‘północ’ (ang. *north*), zapewne IE **ner-* ‘niski’, gr. *nerteros* ‘niższy’;
- **ōbjan* < **ōp-* ~ **op-* ‘ofiara’ (stang. *efnan* ‘robić’); łac. *opus*, skr. *apas* ‘dzieło’; por. akad. *epūšu* ‘ofiara’;
- **ōfra-* zob. [*ufra-](#);
- **paitō* ‘odzienie, koszula’ (stnord. *peita*) – fiń. *paita* ‘koszula’; por. scytyjsko-gr. *baitē* i zapożyczone stąd (przed pierwszą przesuwką!) goc. *páida*, stang. *pād* ‘płaszcz’, stbaw. *pfeit* ‘ubiór’;
- **pali-* zob. [*pōl-](#);
- **panning-* lub **panding-* ‘moneta’ (ang. *penny*, niem. *Pfennig*, sgn *pfending*, stang. *pæneġ*, *pending*; z germ. też słow. *pěněžь* i pol. *pieniądz*, może związane z łac. *pānnus* ‘płat sukna, płaszcz’ albo z *pondus* ‘waga, ciężar’);
- **part-* zob. [*bard-](#);
- **pap-* ‘ścieżka’ (ang. *path*, niem. *Pfad*, może z irań. *path-* spokr. z pol. *paṭnik*, ros. *put’* ‘droga’, łac. *pons* < **pont-s* ‘most’, gr. *póntos* ‘morze, droga wodna’; ale także akad. *padānu* ‘ścieżka’; bask. *haran* < **padan* oraz chant. *pānt*, komi *pad-vež* ‘rozstaje’);
- **pixla-* ‘jarzębina, wierzba’ (niem. *Pielbeerbaum* ‘jarzębina’ z nord., stnord. *píll* ‘wierzba’, ‘topola’) – est. *pihl* ‘jarzębina’, fiń. *pihlaja*, *pihlava*, maryj. *pizle*, udm. *palež*, mans. *pašar* < PUF **pićla*; udm. *pući* ‘bazia’, zyr. *paća* ‘wierzba’, węg. *fűz* < PUF **pećz*;
- **plōga-* ‘pług’ (ang. *plough*, niem. *Pflug*; „semitydyczne”; jakoby z retyckiego *plaumoratum* u Pliniusza, z germ. wyraz słow. oraz langobardzkie *plovum*);
- **pōl-*, **pali-*, **puli-* ‘bagno, staw’ (ang. *pool*, sgn *pfuol*, niem. *Pfuhl*, hol. *peel* < **pali-* ‘moczar’, ang. *pill*, stang. *pyll* < **puli-*), możliwy jest związek z IE **bhel-* ‘biały; bagno’, o ile istniał też wariant **bel-*;

- **pusk-* ‘pchać’ (ang. *push*; zazwyczaj wywodzone od fr. *pousser* < łac. *pulsāre*, skąd jednak *sh*?) – fiń. *puske-* ‘bóść, pchać rogami’;
- **raidō-* ‘reda, kotwiczowisko’ (niem. *Reede* (z ndn), nord. *reiðr*; wątpliwie wiązane z goc. *raidjan* ‘zarządzać, porządkować’, ang. *ready*, niem. *bereit* ‘gotów’, IE **reidh-* ‘jechać’);
- **raixa-* ‘sarna’ (ang. *roe*, może z IE **rei-* ‘prażkowany, plamkowany’, skr. *riśya* ‘samiec antylopy’, łot. *raibs* ‘pstry’);
- **raustja-*, **rauskōja-* ‘prażyć’ (stang. **roscian*, niem. *rösten*, dzisiejsze ang. *roast* ze stfr. *rostir*, a to z frank. **raustjan*, por. **rusta-*);
- **raxō-* ‘reja’ (niem. *Rahe*);
- **reba-* ‘lis’ (stnord. *refr*, szw. *räv*) – zapewne zapożyczenie z języka Alanów, skąd też fiń. *repo*, gen. *revon* (dziś rzadkie), węg. *róka*, hiszp. *raposo* ‘lis’;
- **reusō-*, **rūsō-* ‘żak, więcierz, sieć’ (niem. *Reuse*, sgn *rūsa*, *riusa*, czasem wiązane z IE **reu-* ‘śpieszyć się’) – fiń. *rysä*;
- **rōbjōn-* ‘rzepa’ (niem. *Rübe*, sgn *ruoba*, *ruoppa*), pol. *rzepa*, scs. *rěpa*, litew. *rópė*, łac. *rāpa*, gr. *rhāpys*, *rhāphys*, wal. *erfin* < **arp-*; wyraz z ruchomym przedrostkiem **a-*;
- **rusta-* ‘ruszt’ (niem. *Rost*, por. **rauskja-*, wiązane niesłusznie z niem. *Rost* ‘rdza’, ang. *rust*, i dalej z IE **rudh-to-*);
- **rūsō-* zob. [*reusō-](#);
- **sagja-* zob. [*saxaza-](#);
- **saipwōn-* ‘mydło’ (ang. *soap*, stang. *sāpe*, niem. *Seife*, sgn *seipfa*; łac. *sāpō* zapożyczone z zach.-germ.) – fin. *saippio* i *saippua*; por. też stang. *sāp* ‘bursztyn, żywica’ oraz *stōr-sāep* ‘żywica’ < **saipja-*;
- **saipja-* ‘czary’ (stnord. *seið*, *seiðr*) – fiń. *seita*;
- **saiwa-*, **saiwi-* ‘morze’ (ang. *sea*, niem. *See*, goc. *saiws* ‘jezioro, bagno’, czasem wiązane z bask. *itzasoa*);
- **saiwala-* ‘dusza’ (związane z niejasnym **saiwa* ‘morze’?; goc. *saiwala*, sgn *sēla*, niem. *Seele*, stsas. *sēola*, stang. *sawol*, ang. *soul*); por. także BS **sēilā-*, litew. *síela* ‘dusza’, pol. *siła* (w słowiańskim zmienione znaczenie);
- **samda-* ‘piasek’ (ang. *sand*, niem. *Sand*, sgn *sampt*); gr. *psámmos*, *psámathos*, *hámathos*, łac. *sabulum* ‘żwir’ (< **sadh-lo-*); może od IE **bhes-* ‘pocierać’, ale z przedIE przyrostkiem **-nth-*; por. też ang. dial. *sameł* ‘piaszczysty’ < **samala-* bez przyrostka;
- **saxaza-* i **sagja-* ‘turzyca’ (ang. *sedge*, sgn *sahar*, ir. *seisc*, wal. *hesg*, ros. *osoka*), forma celt. **sesk-* < **sek-s-*, słow. z ruchomym przedrostkowym **a-*;
- **sæjjan-* ‘siać’ (ang. *sow*, stang. *sāwan*, goc. *sajan* ‘siać’, łac. *serō* ‘sieję’; sgn *sāmo*, pol. *siemię* i litew. *sėmenys* to ‘nasienie lnu’; < IE *sēi-* ‘rzucać’);
- **segasnō-* (niem. *Sense* ‘kosa’, może od rdzenia IE **sek-* ‘ciąć, sieć’);
- **segla-* ‘żagiel’ (ang. *sail*, niem. *Segel*, stir. *séol*, wal. *hwyl*, może od rdzenia IE **sek-* ‘ciąć, sieć’; polski wyraz zapożyczony);

- **selha-* ‘foka’ (ang. *seal*, stang. *seolh*, sgn *selah*, stnord. *selr*); z IE sufiksem *-ko-*;
- **senawō-* ‘ścięgno’ (ang. *sinew*, niem. *Sehne*, łączone też z łac. *saeta* ‘szczecina’) – fiń. *suoni* ‘żyła, ścięgno’, komi *sən*, węg. *ín*;
- **sil(u)bra-* ‘srebro’ (ang. *silver*, niem. *Silber*, goc. *silubr*); por. pol. *srebro* < PS **serbro*, litew. *sidãbras*, prus. *sirablan*, bask. *zilhar*; także alb. *sërma* ‘złota lub srebrna nitka’, gr. *sídēros* ‘żelazo’; przestawione (wpływ wyrazu ‘siarka’?) z form typu PG **brasa-* ‘brąz, mosiądz’ (ang. *brass*), łac. *ferrum* < **fersom* ‘żelazo’, hbr. *barzel*, akad. *parzillu*;
- **skapa-* ‘naczynie; budowa, struktura’ (ang. *shape* ‘kształt’, niem. *schaffen* ‘pracować’, *schöpfen* ‘czerpać’; IE **skob-* podejrzone);
- **skark-* ‘rekin’ (ang. *shark*, ciemne, bez innych odpowiedników germańskich, może związane z gr. *karkharías* ‘gatunek rekina’, *kárkharos* ‘ostrzy’, także *kárkaros* z inną welarną);
- **skæpa-* ‘owca’ (ang. *sheep*, niem. *Schaf*, możliwy związek z IE nazwami [kozy](#) lub alb. *cap*, *cjap*, *sqap*, skąd też rum. *șap*, nie wiadomo, czy związane z pol. *skop* ‘wykastrowany baran’ od **skopiti* ‘kastrować’, łączone z IE **s(e)k-* ‘ciąć’);
- **skeldu-* ‘tarcza’ (ang. *shield*), prawdopodobnie związane z *shelf* < germ. **skelf-* < IE **skelp-* ‘rozcinać’ i dalej *half* < IE **kolp-* ‘pół’;
- **skenka-*, **skenkō-* ‘udo’ (wiązane z bask. *zango* ‘noga, stopa’, zob. jednak [niżej](#));
- **skipa-* ‘statek’ (ang. *ship*, łączone także z IE **sek-* ‘ciąć, sieć’; postać IE **skeb-* jednak mało prawdopodobna z uwagi na **b*);
- **skwab-* ‘tłuste ciało’ (ang. *squab* ‘nieopierzony gołąb, niska tęga osoba, gruba poduszka’; szw. dial. *sqvabb* ‘miękkie i tłuste ciało’; być może związane z pol. *schab* ‘fragment półtuszy wieprzowej’, *chabanina* ‘chude mięso’, *chabeta* ‘chudy, stary koń’), zob. też [tutaj](#);
- **sōta-* ‘wojna’ (stnord. *sóta*) – fiń. *sota*;
- **spadō-* ‘łopata’ (ang. *spade*, z tego samego źródła może też słowo słowiańskie);
- **spanda-* ‘wręga’ (niem. *Spant*), może z IE **(s)pen-dh-* ‘napinać, naciągać, kręcić’ (por. ang. *spin*, pol. *piąć się*) lub ‘naczynie drewniane’ (orm. *p^hund* ‘naczynie’, łac. *sponda* ‘łoże’, stisl. *spann*, duń. *spand* ‘kubel’, scs. *spōdъ* ‘korzec’);
- **spraiw-* ‘szpak’ (niem. dial. *Sprehe*, z tego samego źródła bretoń. *frao* ‘wrona, kawka’);
- **staba-*, **stabi-* ‘laska, kij’, **stabara-* ‘pal’, ang. *staff*, stisl. *stafr* ‘kamień’ – prus. *stabis*, litew. *stãbas* ‘słup’;
- **stangō-*, **stangi-* ‘tyczka, żerdź’ (niem. *Stange*, zapewne związane z ang. *stick* ‘kłuc’, stisl. *stinga* ‘wtykać’ i IE **stengh-*, **stegh-*);
- **stelan-* ‘kraść’ (ang. *steal*, niem. *stehlen*, wiązane czasem z gr. *stérein* ‘pozbawić, okraść’, ale oboczność *l* : *r* nie jest objaśniona);
- **stenkwan-* ‘pchać’ (goc. *stigqan*, ze zmianą znaczenia niem. *stinken*, stang. *stincan*, ang. *stink* ‘śmierdzieć’, z domniemanego waskońskiego **stunkwa-*, dziś bask. *zunka* ‘pchać, spychać’);

- **steura-* I ‘ster’ (ang. *steer*, niem. *Steuer* ‘ster’, może spokr. z gr. *stauros* ‘pal’ i dalej z IE rdzeniem **stā-* ‘stać’);
- **steura-* II zob. **peura-*;
- **strandō-* ‘plaża’ (ang. *strand*, niem. *Strand*, może związane z IE **sterH-*, łac. *strātum*, *sternere*, pol. *rozpościerać się*);
- **sturjan-*, *sturjōn-* ‘jesiotr’ (ang. *sturgeon*, stang. *stygria*, stnord. *styrja*, niem. *Stör*, sgn *sturio*; z ruchomym przedrostkiem: pol. *jesiotr*, ros. *osëtr*, s-ch. *jësetra*, litew. *erškëtras*, prus. *esketres*);
- **sturka-* ‘bocian’ (ang. *stork*, podobno IE **sterg-* od **(s)ter-* ‘sztywny, twardy’, por. też gr. *tórgos* (poet.) ‘sęp; łabędź’);
- **sturma-* ‘burza, sztorm’ (ang. *storm*, niem. *Sturm*), wiązane z IE **twēr-*, **tur-* ‘wirować, skręcać’ (por. łac. *tornare*, *turba*);
- **sulgja-* ‘brosza’ (stnord. *sylgja*) – fiń. *solki* ‘sprzączka, klamra’;
- **sunda-* ‘cieśnina’ (ang. *sound*, niem. *Sund*, chyba związane ze *swim* ‘pływać’ < IE **swem-* ‘być w ruchu’, wal. *chwyfio* ‘poruszać się’);
- **sunpa-* ‘południe’ (ang. *south*), z IE **sāwel-* ~ **sun-* ‘słońce’;
- **swangra-* ‘ciążarna’, sgn *swangar*, niem. *schwanger* – litew. *sunkùs* ‘ciążki’;
- **swerda-* ‘miecz’ (ang. *sword*, niem. *Schwert*, może związane z IE **swer-* ‘ciąć, przebijać’, por. aw. *x^wara-* ‘rana’, pol. *chory*);
- **swiblā-z*, **swabla-z* ‘siarka’ (stang. *swefl*, niem. *Schwefel*, goc. *swibl*); łac. *sulpur*, *sulphur*; prbłg. *sarpur* ‘żółta kreda’, por. czuw. *sarã* ‘żółty’, *purã* ‘kreda’; stąd także PS *sěra* ‘siarka’;
- **swōnō-* ‘pokuta’ (niem. *Sühne*, tłumaczone jako substantywizowane **swō nō?*, co jednak niepewne);
- **takan-* ‘brać’ (ang. *take*, nord. *taka*, por. gr. *dékhomai* ‘przyjmować, brać’ < IE **degh-* ~ **deg-*; inna etymologia wiąże ten czasownik z łac. *tangere* ‘dotykać’ i widzi tu IE reduplikowane **te-tg-* > **te-dg-* > **de-dg-*);
- **talgjan-* ‘ciosać, rzeźbić, ciąć’, stisl. *telgja* – litew. *daĩgė* ‘kosa’;
- **targō-*, **targōn-* ‘oprawa, ogrodzenie, tarcza’, stang. *targe*, sgn *zarga*, niem. *Zarge* ‘odrzewia’ – litew. *daĩžas* ‘ogród’;
- **tigōn-* i **tikkīna-* ‘koza’ (niem. *Ziege* oraz *Zicke*, sgn *ziga*, *zickīn*, stang. *ticcen* ‘koźlę’, łączone z alb. *dhi* ‘t.s.’, gr. lakoń. *díza* ‘koza’ i dalej z orm. *tik* ‘bukłak; skóra zwierzęca’ < IE **dig-* oraz pol. *dziki*, stpol. *dziwy*, *dziwoki*, litew. *dỹkas* < IE **dīk-*; por. też arab. *tajsun* ‘koziół’);
- **tipō-* ‘koniuszek’ (ang. *tip*, niem. *Zipfel* ‘cypel’), prawdopodobnie pokrewne **tupa-*;
- **tīdi-* ‘pływ’ (ang. *tide*, niem. *Gezeiten* ‘pływy’, *Zeit* ‘czas’, łączone z IE **dā-*, **dāi-* ‘dzielić’, skr. *dānām*, *dātu* ‘część’);
- **tupa-* ‘kępka włosów na głowie; szczyt’ (ang. *top* ‘szczyt’, niem. *Zopf* ‘warkocz; wierzchołek’) – saam. *čuppa* ‘szczyt czapki’, stwęg. *csúp* ‘wzgórze’, dial. ‘wierzchołek’

(etymologia IE **dubo-*, **dumbo-* mało prawdopodobna z uwagi na dwie dźwięczne, w tym **b*);

- **twalibi-* ‘12’, goc. *twalif*, ang. *twelve* – litew. *dvýlika*;
- **penga-* ‘rzecz; zgromadzenie’ (ang. *thing*, może IE **ten-k-* ‘rozciągać się w czasie’);
- **peuba-* ‘złodziej’ (ang. *thief*, niem. *Dieb*, może IE **teup-* ‘przycupnąć, czaić się, kulić się’);
- **peudō* ‘naród’ (goc. *þiuda*, derywat niem. *Deutsch*, skąd pol. *cudzy* < **tjudj-* ← **peudjo-*; litew. *tautà*, stir. *túath*, osk. *touto* < IE **teut-*);
- **peura-* i **steura-* ‘byk’ (stnord. *þjórr*, nider. dial. *duur*, ang. *steer*, stang. *stēor*, goc. *stiur*), gr. *taũros*, łac. *taurus*, stir. *tarb*, alb. *ter*, pol. *tur* związane z akad. *šūru*, arab. *θaurun*, hbr. *šôr*, ale także z etr. *thevru-mines* ‘Minotaur’; wokalizm **e* zamiast **a*, por. **ebura-*;
- **preskwan-* ‘młócić’ (ang. *thrash*), chyba związane z naszym *trzaskać* i bardziej odległe z *trzeć* < **ter-*;
- **pūr-* ‘trwać’ (chyba dopiero **dūr-*, niem. *Dauer* ‘trwanie’, zapożyczone z łac. *dūrāre*); akad. *dūru* ‘długi czas’;
- **pūshundī* ‘tysiąc’ (ang. *thousand*, prawdopodobnie IE **tūs-dk̑mti-* od **tūt-* ‘gruby’ (por. *tyć*) i **k̑mt-* ‘sto’);
- **ufra-*, **ōfra-* ‘brzeg’ (niem. *Ufer*, może od IE **upo*, **supo* ‘w górę’ lub związane z gr. *épeiros* < **āperjos* ‘łąd, ziemia’; por. też fiń. *äyräs* ‘brzeg rzeki; pobocze’);
- **walljō*, **kwellō* (ang. *well* ‘studnia’, niem. *Quelle* ‘źródło’, może IE **Hwel-*, por. łac. *volvere* ‘kręcić się’, ale też hbr. *gal* ‘fala; źródło’);
- **walpu-* ‘las’ (niem. *Wald*, stang. *weald*, nord. *vall*, *vǫllr*), może pierw. ‘dzicz’, łączone z PG **welþ-* ‘dziki’ i dalej z IE **welH-* ‘włos, wełna’;
- **wæga-*, **wæba-* ‘fala’ (ang. *wave*, niem. *Woge*; może od IE **webh-* ‘poruszać tam i z powrotem; tkać’);
- **wæpna-* ‘broń’ (ang. *weapon*, niem. *Waffe*, goc. *wēpna*, bez jakiegokolwiek etymologii);
- **weru-*, **werilō*, **warzu-* ‘warga’, goc. *wairilō*, stang. *weler*, stisl. *vǫrr* – prus. *warsus*;
- **westa-* ‘zachód’ (ang. *west*), od IE **awe-* ~ **we-* ‘w dół’, łac. *vesper*, gr. *hesperos*, litew. *vakaras*, pol. *wieczór* < IE **we-(s)k̑wero-*;
- **wisunda-* zob. [*wīsund-](#);
- **wība-* ‘kobieta’ (niem. *Weib* (r. nijaki!), ang. *wife* ‘żona’, może IE **weip-* ‘zamykać, zawijać’ lub **g̑weibh-*, por. toch. B *kwipe* ‘pochwa’);
- **wīsund-*, **wisunda-* ‘żubr’ (stang. *weosend*, niem. *Wisent*, stnord. *visundr*, isl. *vísundur*, imię własne *Wirund*, zapożyczone do greki i łaciny: *bisōn*, skąd i ang. *bison*); pol. *żubr* również może mieć związek z tym wyrazem (por. ros. *zubr*, *izúbr*, *izjúbr*, miejscowość *Zębrze* < PS **(i)zǫbrъ*, zapożyczone do rumuń. jako *zimbru*; dalej mamy litew. *stuĩbras* i prus. *wissambs*, *wissambris*, co już łatwo zestawić ze stisl. *visundr* i sgn *wisunt*); warto przytoczyć tu też oset. *dombaj*, które może wskazywać na źródło zapożyczenia wśród języków kaukaskich; jest mniej prawdopodobne, że wyraz ten może

mieć etymologię IE związaną z rdzeniem **ǵombh-* ‘ząb, róg, kołek, wystająca i ostra część ciała’, por. gr. *gómphos* ‘kołek’, ang. *comb* ‘grzebień’ i pol. *ząb*; jeśli tak, *żubr* to **wi-ǵombh-ro-s*, czyli ‘roz-rozec’ (może najpierw oznaczało to *tura*, którego rogi rozchodziły się na boki na kształt litery V?), a termin germański jest zapożyczeniem z bałtosłowiańskiego; próba wiązania germańskiej nazwy żubra z rdzeniem **weis-* (łac. *virus* ‘jad’, ang. *weasel* ‘łasica’) ignoruje fakty BS; zagadką są gr. (trac.) *bónasos* ~ *bónassos* i *bólinthos* (< **bóninthos*?), jeżeli wyrazy te są przedindoeuropejskie, mogą to być niezależne zapożyczenia z substratu; zob. także [wyżej](#) **buli-*;

- **wrekk-*, **wrakk-* ‘wrak’ (ang. *wreck*, niem. *Wrack*, może IE **wreg-* ‘pchać, uciskać’, łac. *urgēre*)
- **wrixō-* ‘nadgarstek’, ang. *wrist* (< IE **wriḱ-sti-*), sgn *rītho* – litew. *riėšas*;
- **wurd-* ‘słowo’ (goc. *waurd*, ang. *word*, łac. *verbum*, litew. *vārdas* ‘imię’);
- **xabanō* ‘port, przystań’ (ang. *haven*, niem. *Hafen*, stir. *cúan*, poza germ. i celt. nieznane, związane ze stnord. *haf* ‘morze, jezioro’, stang. *hæf*, sgn *hap* < **haba-*, może od IE **kəpónos* od rdzenia **kHp-*, ang. *have* ‘mieć’, łac. *capere* ‘chwycić’, pol. *chapać*; rdzeń ten jest zapewne pokrewny łac. *habēre* i pol. *na-gab-ywać* < **gh(o)Hbh-*);
- **xabran-* ‘owies’ (ang. *haver* (dial.), niem. *Hafer*, IE **kapro-*, por. pol. *koper*, *pokrzywa*, *Koprzywnica*, spokr. z terminem znaczącym ‘kozioł?’);
- **xabuka-* ‘jastrząb’ (ang. *hawk*, niem. *Habicht*, pol. *kobuz*, *kobczyk*, prawdop. z etr. *capu*, *capuc*; por. fiń. *haukka*, *havukka* i śwal. *hebawc* z germ.);
- **xaigar-* ‘czapla’ (sgn *heigir*, stnord. *hegri*, ang. *heron* ze stfr. *hairon*, co z kolei z frank. *heigro*) – fiń. *haikara* (możliwy związek z walijsk. *crehyr*, wówczas protoforma **kraik-*);
- **xaima-* ‘dom, ognisko domowe’, goc. **haims*, stang. *hām*, ang. *home* – prus. *caymis* ‘wieś’, litew. *kiėmas* ‘podwórze’, *káimas* ‘wieś’;
- **xaira-* ‘szary’ (stang. *hār* ‘siwy’, ang. *hoar*, *hoary*, niem. *Herr* ‘pan’ < sgn *hēriro*, st. wyższy od *hēr* ‘stary, czcigodny’; kalka łac. *senior*, zapoż. do słow., por. pol. *szary*, także stpol. *szady* przez kontaminację z *blady*, jeszcze tylko w celt., p. stir. *ciár* ‘mroczny, ciemny’ < **kei(H)ro-*), może związane z ang. *hue* < **hiwi* ‘postać, kolor’, litew. *šyvas* ‘siwy’, pol. *siwy*, skr. *šyāvā-* ‘brunatnoszary’ (czy tu także skr. *chavi-* ‘skóra, kolor skóry, kolor, piękno, splendor’?) < IE **kiH-w-* ~ **kjoH-w-*;
- **xaitan-* ‘wołać, rozkazywać’ (goc. *haitan*, stang. *hātan*, niem. *heißen* ‘nazywać się’), może związane z niejasnym sogd. *sēd-* ‘wołać’, oset. *sidyn*, *sedun* < IE **keid-*;
- **xakō*, **xōka-* ‘hak’ (ang. *hook*, może IE *keg-*);
- **xandu-* ‘dłoń, ręka’ (ang. *hand*); zapewne związane z **xenpan-*; jeśli IE **kontu-* < **(d)komtu-*, to czy związane z **deḱmt* ‘10’ (dłonie mają dziesięć palców) oraz **kmtom* ‘100’;
- **xansō-* ‘oddział wojska’ (goc. *hansa*, niem. *Hanse* ‘Hanza’) – fiń. *kansa* ‘lud, naród’;

- **xantjan-*, **xentōn-* ‘ścigać’ (stang. *hentian*, *hentan*), zapewne od **xenþ-nō-*, por. **xenþan-*;
- **xardī-* ‘bark’ (stnord. *herðr*, sgn. *hardi*, *herti*);
- **xarja-* ‘wojsko, oddział’ (niem. *Heer*, „semitydyczne”, stnord. *Herjann* ‘epited Odyna’; może IE, por. gr. *koíranos* ‘pan, dowódca, władca’, stir. *cuire* ‘oddział, plemię’, wal. *cordd* ‘klan’, litew. *kāras* ‘wojna, wojsko’, *kārias* ‘oddział’, stpers. *kāra-* ‘armia, ludzie’);
- **xelma-* ‘hełm’ (ang. *helm*, *helmet*), IE **kel-* ‘ukryć’, por. łac. *celāre*, *occulere* ‘kryć, taić’, skr. *śarana-* ‘ochronny’;
- **xelpan-* ‘pomagać’ (ang. *help*, niem. *helfen*) – fiń. *helppo* ‘lekki, łatwy, tani’ (etymologia z IE **elb-* nie przekonuje);
- **xenþan-* ‘łapać, chwytać’ (goc. *hinþan*, stszw. *hinna* ‘uzyskać’); zapewne związane z **xandu-*, **xunþ-*, **xantjan-* **xuntō*; etymologia nieznana;
- **xlaupan-* ‘biec, podskakiwać’ (ang. *leap* ‘skakać’, niem. *laufen* ‘biec’, etymologia IE mało prawdopodobna z uwagi na **-b-*);
- **xnip-* zob. [*xnīþ-](#);
- **xnit-*, **gnit-*, **nit-* ‘gnida’ (ang. *nit*, stang. *hnitu*, sgn. *niz*, niem. *Niss*, *Nisse*, stnord. *gnit*, isl. *gnit*, *nit*), gr. *konís*, gen. *konídos*, alb. *thëri*, *thëni*, orm. *anic*, stir. *sned*, wal. *nedd*, łac. *lēns*, gen. *lendis*, litew. *glinda*, łot. *gnīda*, *gnīda*, pol. *gnida*;
- **xnīþ-*, **xnip-* ‘zwieszać głowę’ (stnord. *hnīpa* ‘zwieszać głowę, być smutnym’, stang. *hnipian* ‘pozwolić głowie opaść, pochylać się, być smutnym, być sennym’); [zestawiane](#) z **knīb-* oraz litew. *kneĩbti* ‘wyzbierać, przegarnąć, majstrować, wtykać’, *knĩbti* ‘zapadać się’, *šnĩpti* ‘szczypać’; łot. *kniēbt* ‘szczypać’, *knīpēt* ‘t.s.’; *šņaĩbīt*, *šņiēbt* ‘wykrzywiać usta’; *šņiēpt* ‘szczypać’;
- **xnut-* ‘orzech’ (ang. *nut*, stang. *hnutu*, stnord. *hnot*, niem. *Nuss*), łac. *nux*, gen. *nucis* < **knuk-*, stir. *cnú*, gen. *cnó*, wal. *cneuen* < **knuH-*;
- **xōka-* zob. [*xakō](#);
- **xrauka-* ‘kopka, stóg, sterta’ (stisl. *hraukr*, stang. *hrēac*, ang. *rick*; może związane z IE *ker-eu-* ‘zginać, skręcać’);
- **xrūga-* ‘stos, sterta’ (stisl. *hrúga*, zapewne związane z **xrauka-*, ale wahanie *k ~ g* nieobjaśnione);
- **xrussa-* ‘koń’ (ang. *horse*, może związane z łac. *cursus* ‘bieg’ albo z IE **(s)ker-* ‘skakać’);
- **xudjō-* ‘chata’ (niem. *Hütte*, ang. *hut*, prawdopod. zapoż. z sgn przez francuski) – fiń. *kota* ‘chata’, chant. *kat*, *ḡat* ‘dom’, węg. *ház*;
- **xuntō* (stang. *hunta* ‘myśliwy’, sgn. *hunda* ‘łup’), **xuntōjan-* ‘polować’ (ang. *hunt*); zapewne z wcześniejszego **xunþ-n-*, związane z goc. *hinþan* ‘łapać, chwytać’;
- **xunþ-* ‘niewola’ (goc. *hunþs*, stang. *hūð*), związane z **xenþan-*;
- **xugjana-* ‘wierzyć’ (goc. *hugjan*, bez etymologii);

- *xūsa- ‘dom’ (ang. *house*, niem. *Haus*; „semitydyczne”, por. akad. *hussu* ‘chata’; może IE *(s)keu-s- ‘pokrywać’, łac. *cutis* ‘skóra’, gr. *skytos* ‘skóra wyprawiona’);
- *xwaitja- ‘pszenica’, goc. *hváiteis*, nord. *hveiti*, ang. *wheat*, niem. *Weizen* – prus. *gaydis* [*kaidīs*] (litew. *kviečiai* jest pożyczką nord.);
- *xwalisa-, *xwaliza- ‘sum’, stisl. *hvalr*, sgn *walira*, sgn, ang. *wels*, niem. *Wels* – prus. *kalis*; por. fiń. *kala* ‘ryba’; możliwy jest związek germańskiej nazwy suma z niem. *Wal*, ang. *whale* ‘wieloryb’ i łac. *bālaena* ~ *ballaena*;
- *xwelp- ‘szczenie’ (ang. *whelp*, znane w celtyckim – wal. *colwyn*, być może związane z semickim – arab. *kalbun* ‘pies’).

Ciekawy problem stwarza PG *skenka-, *skenkō-, *skanka- (stang. *scanca*, *sceanca* ‘podudzie’, ang. *shin*, *shinbone* ‘goleń, piszczel’, sgn *scincho*, *skinka* ‘goleń’, *scinkel* ‘udo’, śdn *schenke* ‘udo’, niem. *Schenkel* ‘udo’, *Schienbein* ‘piszczel’, *Schinken* ‘szynka’, stfryz. *skunka*, norw. *skonk*, *skank* ‘udo, goleń’), występujące też bez s- (sgn *hanke* ‘udo, biodro’, tyrol. *Henkel* ‘udo’). Być może jest to wyraz IE, jednak jego etymologia pozostaje niejasna. Wskazuje się tu albo na IE *skei- ‘ciąć’ (np. ang. *sheath* ‘pochwa, futerał’, łac. *scīre* ‘wiedzieć’, niem. *schief* ‘skośny, krzywy’, *Schielen* ‘zez’, może także *schräg* ‘ukośny’; por. zwłaszcza stisl. *skakkr* ‘kulawy, krzywy’, szwedz. dial. *skinka* ‘kuśtykać’), albo też na inny rdzeń widoczny w wielu różnych odmianach:

- IE *skeng-, *skang-, *skng-: aw. *haxti*, skr. *sakhti* ‘udo’ (jakoby z IE *skng-ti- z dysymilacją w nagłosie), skr. *khañjati* ‘skacze’, *khañjana* ‘pliszka’, gr. *skázō* ‘skacze’ (*skngjō), śir. *scingim* ‘skacze’ obok stir. *scend-* ‘skakać’; być może tu należą także stisl. *skakkr* ‘kulawy, krzywy’, szwedz. dial. *skinka* ‘kuśtykać’ oraz sgn *schank* ‘podstawa’, niem. *einschenken* ‘nalewać’, *schenken* ‘darować, ofiarować’;
- IE *keng-: niem. *hinken*, sgn *hinkan* ‘kuśtykać’;
- IE *kengh-: stir. *cingim* ‘krocze’ (*cengait* ‘krocza’), wal. *rhy-gyngu* ‘inochód’, stir. *cing*, gen. *cinged* ‘żołnierz’, gal. *Cingeto-rīx*, wal. korn. *cam* ‘krok’, bret. *camm* ‘t.s.’ (*kanksman);
- IE *ghengh-: skr. *jāṁhas-* ‘krok, machnięcie skrzydłem’, *jāṅghā* ‘podudzie’, aw. *zangəm* ‘kostka’, gr. *kokhōnē* ‘krocze’, stang. -*gīht* ‘krok’, sgn *gīht* ‘droga, podróż’, niem. *Gang*, goc. *gagg*, stisl. *gangr*, stang. *gang* ‘krok; pójście’, PG *gangjan ‘chodzić’ (stang. *gengan*, goc. *gaggida* ‘szedł’, niem. *ging* ‘t.s.’) oraz *gangan ‘iść’ (goc. *gaggan*, stisl. *ganga*, sgn *gangan*), litew. *žengiù*, *žeñgti* ‘kroczyć’, *pražangà* ‘przekroczenie’, *žiñgsnis* ‘krok’;
- IE *ghenk-: sgn *gāhi* ‘szybki, nagły’;
- IE *skok-, *skōk-: pol. *skok*, PS *skokъ* bez śladów -n- oraz z -k-, litew. *skúoč* ‘hop’;
- IE *kōk-: litew. *kuokinė* ‘wieczorna zabawa z tańcami’;

- IE **kāk-*: litew. *šókti* 'skakać', gr. *kākiō* 'wyływam'.

Zastanawia jednak bask. *zango* 'stopa, noga' (dial. także *zanko*, *zankho*, *sanga*, *sango*, *sanka*), *sungu* 'tylna noga barana lub konia', *sanku* 'kulawy'. Być może domniemane waskońskie **skanko* 'noga, stopa' zostało zapożyczone z PG. Istnieje również teoria, że starobaskijski, w przeciwieństwie do języka współczesnego, tolerował nagłosowe grupy spółgłosek (por. [stenkwan-](#)), i kierunek zapożyczenia był odwrotny.

Wyrazy północno-zachodnio-indoeuropejskie, które występują także w bałtosłowiańskim, omówiono [w innym miejscu](#). Zob. też [o wyrazach znanych w językach germańskich i słowiańskich](#), [o wyrazach słowiańskich podejrzanych o nieindoeuropejskie pochodzenie](#).

Artykuł został opublikowany także na witrynie autora pod adresem

<http://grzegorz.5v.pl/lingwpl/germannieindo.html>